

Проблеми модернізації регіональної системи університетської освіти

Роботу виконано на кафедрі культурології та менеджменту соціокультурної діяльності ВНУ ім. Лесі Українки

У статті на основі аналізу праць зарубіжних і вітчизняних науковців досліджено особливості модернізації регіональної системи університетської освіти. Указано, що регіональний університет має стати центром інновацій, основним джерелом та інтелектуальним ресурсом розвитку свого регіону.

Ключові слова: університетська освіта, модернізація, регіональна система університетської освіти, регіональна економіка.

Кутузова Г. И. Проблемы модернизации региональной системы университетского образования. В статье на основе анализа работ зарубежных и отечественных научных работников исследуются особенности модернизации региональной системы университетского образования. Указывается на то, что региональный университет должен стать центром инноваций, основным источником и интеллектуальным ресурсом развития своего региона.

Ключевые слова: университетское образование, модернизация, региональная система университетского образования, региональная экономика.

Kutuzova G. I. Problems of Modernization Regional Are the System of University Education. In the article on the basis of analysis of works of foreign and domestic research workers the features of modernization regional are probed system of university education. An author specifies on that a regional university must become the center of innovations, basic source and intellectual resource of development of the region.

Key words: university education, modernization, regional system of university education, regional economy.

Постановка наукової проблеми та її значення. Україна перебуває на етапі докорінних змін соціально-економічних відносин в організації життєдіяльності країни. Основні інституції країни мусять відповідати цим змінам, сприяти трансформаційним процесам, адаптуватися. Серед них університетська освіта особлива, оскільки впливає не стільки на соціально-економічні процеси перетворення сьогодення, а передусім вона впливає та забезпечує майбуття. При цьому підсистема університетської освіти як складник загальної державно-громадської системи теж перетворюється.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Дослідженню проблеми розвитку та кризи освіти в сучасному світі присвячено праці відомих учених європейського континенту й світу. Цим займалися Л. Барроуз, Р. Белл, І. Білецький, Д. Д'юї, М. Гіббонс, Я. Гоцьковський, М. Квіск, Б. Кларк, Л. Кроксфорд, Ф. Кумбс, Х. Льоннберг, Я. Пуукка, Ф. Майор, Р. Мейсон, Х. Ортега-і-Гассет, К. Павловський, Т. Парсонс, М. Фуллан, Б. Яловецький та ін.

Питання модернізації вищої освіти в Україні розглядали вітчизняні вчені: О. Глузман, С. Гончаренко, В. Кремень, Н. Ладигець, В. Лутай, С. Сисоєва й ін.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних основ, напрямів і закономірностей розвитку регіональної системи університетської освіти.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сьогодні система вищої освіти України перебуває в стадії модернізації. Модернізація ж орієнтує суспільство, його структуру та сфери на вдосконалення, просування вперед, на розробку й реалізацію нових цілей, завдань, пріоритетів, стратегій. “Модернізація – це творчо-перетворювальна функція розвитку. Але специфічна – як засіб оновлення суспільств” [7, 68].

Існує й інше визначення модернізації, яке наводить О. П. Дем'янчук: “Модернізація означає відтворення, а в кращому разі певне поліпшення попереднього досвіду, що, за Маруямою, відбувається в межах старої парадигми. Інноваційний шлях вимагає принципово нової філософії суспільного

розвитку, яка дасть змогу здійснити «прорив» і вийти на якісно вищий рівень політичного, економічного і суспільного життя» [3, 109].

Утворення вищих навчальних закладів у регіонах важливе для розвитку саме регіонів. Водночас для підвищення ефективності розвитку регіону традиційно діючим університетам слід реорганізуватися, модернізуватися, а відокремленим структурним підрозділам університетів і малим навчальним закладам треба з'єднуватися. Утворено значну кількість вищих навчальних закладів різних типів і форм власності і в столиці, і в регіонах. У цих умовах актуалізуються проблеми, пов'язані з координацією міжрегіонального співробітництва та взаємодією з центральними інституціями. Тобто проблема модернізації діючих й утворення нових закладів відповідає запитам та потребам сучасності.

В. М. Андерсон виокремлює чотири обставини, що викликали появу й зумовлюють можливість широкого практичного застосування нових категорій регіональної економіки: зростання кількості суб'єктів університетської освіти, що утворюють регіональний ринок освітніх і наукових послуг; створення передумов та конкуренції на ринках освітніх і наукових послуг як одного з ключових резервів підвищення конкурентоспроможності університетської освіти в умовах, коли всі інші можливі ресурси майже вичерпано; розширення прав та утвердження самостійності місцевих органів влади... що містить у собі такі додаткові функції, як територіальне планування, регіональний маркетинг, аудит, як ефективного інструменту реалізації концепції сталого розвитку на місцевому та регіональному рівнях; територіальний, соціально-економічний і педагогічний моніторинг для управління змінами на підґрунті інноваційних інформаційних технологій збору, збереження, обробки та поширення інформації [8, 29].

Філософсько-педагогічне поняття сталого розвитку університетської системи освіти в умовах її реформи як категорії педагогічної науки, на нашу думку, вичерпно характеризує вислів І. А. Зязюна: «Для працівників освіти в умовах її реформи рівновага забезпечується, передусім, «подібністю поглядів». Це процес і модель єдності, в якій переконаність і довір'я підтримують цілісність, компетентність і уміння передбачати. Її мета (єдності) – підвищити ефективність освітньої системи, яка набуває життєвості і тривалості на особистісній і соціальній рівновазі» [5, 80].

Одним із актуальних аспектів запровадження державних стандартів, на думку С. У. Гончаренко, як важливого напрямку демократизації освіти є використання його для «налагодження громадських форм управління освітою» [2, 94].

Утвердження концепції сталого розвитку університетської системи освіти тісно пов'язане з її демократизацією, позбавленням рис авторитарності. Як підтвердження цього наведемо думку В. Г. Кременя: «Діюча система освіти, на мій погляд, залишається значною мірою авторитарною. Нам треба постійно пам'ятати, що десять і більше років, проведених в умовах педагогічного авторитаризму, часто формують людину-конформіста, пристосованця, деіндивідуалізовану особу, яка не здатна до самостійної та відповідальної поведінки на основі свідомого ставлення до дійсності» [8, 9]. Замість педагогічного та адміністративного авторитаризму студентам слід давати реальну особисту свободу, пропонувати альтернативні варіанти, різноманіття, вибір.

Як зауважує І. Г. Панченко, для мешканців регіону важливе практичне значення має вирішення практичних регіональних питань, що виникають залежно від обставин життя [10, 40]. Батькам як замовникам потрібні відповіді на кожному з етапів розвитку дитини, починаючи із загальноосвітньої школи, вищого навчального закладу та місця працевлаштування, майбутньої роботи з позиції щастя, благополуччя дитини. Усе це й зумовлює потребу в моделі регіональної системи університетської освіти, що охоплює означені етапи в життєдіяльності людини та дає змогу оцінювати рівень її розвитку.

Відзначимо, що «проведення необхідних змін у системі навчальних закладів професійної освіти» Т. М. Десятов пов'язує з обов'язковим «урахуванням збереження стабільності й стійкості системи, а також здібності її до самовідтворення» [4, 12]. Дослідник підкреслює, що «вища освіта і наукові дослідження в сучасних умовах виступають найважливішими компонентами культурного, соціально-економічного та екологічно сталого розвитку людини, співтовариств і націй» [4, 12]. Тобто світовою тенденцією є сталий розвиток людства, а система вищої освіти – її найважливішим компонентом. Для усвідомлення можливості сталого розвитку університетської системи освіти доцільно взяти до уваги й «концепцію сталих індивідуальних рис особистості», яку розробив І. Вільш [1, 24].

Обов'язкові умови сталості університету визначаємо такі: фінансова надійність; сталий кадровий склад; політична й адміністративна підтримка; співпраця між структурними підрозділами; підтримка з боку зовнішніх установ та організаційний розвиток. Як показало дослідження, голландські вчені обирають партнерів за такими ознаками: наявність плану стратегічного розвитку; спроможність вузівського апарату неухильно дотримуватися плану та робити в межах проекту; можливість співробітництва між спонсорами; наявність гарантій стабільності вузівської адміністрації; доступність академічного персоналу й порівняно стабільний кадровий склад; спроможність закладу самостійно покривати поточні місцеві витрати; спроможність та бажання закладу контролювати й оцінювати проекти зсередини; гарантії достатньої автономії закладу та потрібних грошових ресурсів; рівень навчання в закладі має хоча б деякою мірою відповідати критеріям зовнішньої ефективності, тобто потребам країни.

Узагальнюючи все вищенаведене, можна зробити висновок, що “сталий розвиток людства” спирається на “сталий розвиток університетської системи освіти” й разом вони характеризують цілісне явище. Система вищої освіти на етапі еволюційного розвитку набуває рис універсалізації та фундаменталізації; її визначальним елементом, сучасною формою організації і сьогодення, і майбуття стає університетська система освіти, що саме через розвиток окремих регіонів забезпечує приєднання національних економік до світової економіки. Регіональність розвитку університетської освіти через залучення більших ресурсів регіонів забезпечує взаємозбагачення, взаємодоповнення один одного, оновлення національної системи університетської освіти.

Проблемою вищої освіти є те, що конкурентні переваги університетських центрів України призводять до відтоку з регіонів найдинамічнішої та найпрактичнішої частини молоді, а перспективи повернення її до малої батьківщини досить примарні, тобто провінція постійно підживлює інтелектуально-кадровий потенціал університетських центрів, “а сама через це деградує” [6, 37]; недостатньо розвинуті та визначені науково-методичні школи регіональних університетів не мають значних шансів втілити власні уявлення щодо науково-методичного забезпечення й структури фахової підготовки, потребують значної допомоги з боку визнаних наукових шкіл; низький рівень платоспроможності населення на освітні послуги в регіонах через низький рівень життя; потрібне розуміння з боку провідних університетських центрів України, регіональних владних структур щодо потреби створення умов безпосередньо в регіоні, щоб молодь мала змогу здобути якісну освіту, оскільки саме вона тут і буде утворювати нові форми підприємництва, що обов'язково приведе до його розвитку, оскільки випускники університетів столиці не будуть створювати власний бізнес у регіоні; лише після створення означених умов “можна серйозно говорити про вирівнювання стандартів життя у великих центрах і регіонах, про підтягування їх до середньоєвропейського рівня” [6, 38].

Водночас І. Г. Панченко відзначає, що процес регіоналізації вищої освіти в умовах сьогодення України зменшив потік абітурієнтів до провідних університетських центрів, що зумовило підвищення наукового рівня студентів регіональних закладів освіти. Дослідник підкреслює, що “регіоналізація вищої освіти в Україні дає можливість повніше і комплексніше використовувати доволі значний науково-технічний та інтелектуальний потенціал регіонів. Як результат – підвищення конкурентоспроможності регіональної вищої освіти” [10, 39]. До регіональних проблем також віднесено недостатність у регіонах духовно-культурного балансу, що ускладнює процес формування нового рівня світогляду сучасної людини; пріоритет інвестування не окремих проектів чи дій, а програм, які мають глибинний вплив на розвиток усього регіону; концентрація фінансових ресурсів, коли державне фінансування має доповнюватися з місцевих джерел.

Нерівномірність соціально-економічного розвитку в центрі країни й у її регіонах зумовлює загальні та специфічні тенденції, завдання розвитку. Ми поділяємо твердження В. Д. Лагутіна, що регіоналізація вищої освіти протягом останніх десяти років стала незаперечним фактом, а “забезпечення належних легальних прав і свобод вітчизняним фахівцям на цьому глобальному ринку інтелектуальної праці – важливе перспективне державне завдання” [9, 18–19]. Учений відзначає, що у XXI столітті конкурентоспроможними закладами будуть ті, “в яких буде навіть не більше професорів і не більше томів книг у бібліотеках, а ті, які забезпечуватимуть вищий рівень розвитку навчальних інформаційних технологій, більш повне їх освоєння, активнішу і масштабнішу інтеграцію студентів і аспірантів у світову інформаційну систему” [9, 23].

Зазначимо, що розвиток зумовлюють протиріччя, протиставлення, боротьба протилежних поглядів. Боротьба всередині навчального закладу перетворюється з конкуренції різних моделей організації навчально-виховного процесу в конкуренцію конкретних особистостей за “хлібне місце” керівника. Саме тому підтримують ті заходи чи проекти, які передбачають підтримку або участь керівника відповідно до їхньої “значимості”. Визначення, який захід чи проект більш значимий, входить до компетенції керівника закладу. Ідеться про адміністративний ресурс, який відтворює режим самозабезпечення та переобрання. Наведемо думку Джорджа Сантаяна, яку згадує Девід М. Рудман: “Прогрес, який насправді зовсім не зводиться до змін, залежить від спадковості... Ті, хто не пам’ятає минулого, приречені повторювати його” [11, 175].

Означене дає підстави зробити висновок, що регіональна система університетської освіти діє в різноманітних формах і змушена вести активну політику змін власного устрою, якщо піклується та хоче створити регіон, що інтегрує в європейський простір на достатньо значущому рівні. Ми переконані, що ці проблеми можуть бути усвідомлені та знайдені ефективні шляхи, засоби їх подолання винятково в межах регіону об’єднанням його інтелектуального ресурсу й спираючись на всесвітній досвід, адаптуючи його до реальних умов: економічних, екологічних, соціальних та організаційно-педагогічних – щодо розбудови регіональної університетської освіти із залученням усіх зацікавлених сторін.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, в Україні регіональні університети найбільш виразно проявляються саме в центрах із традиційно потужною наукоємкою промисловістю, там, де активні особистості змогли використати перехідні соціально-економічні умови та заснувати університети, об’єднавши науково-технічну й гуманітарну інтелігенцію, науковий потенціал навколо соціально значущої ідеї – створити регіональний центр освіти, культури та науки для навчання й формування нової генерації молоді для регіону, спираючись на власні сили, науковий досвід та переконання, на свободу вибору, права на власний спосіб реалізації освітньо-професійних програм. Регіональний університет має стати центром інновацій, основним джерелом і його інтелектуальним ресурсом розвитку.

Література

1. Вільш І. Концепція сталих індивідуальних рис особистості як засіб удосконалення освіти / І. Вільш // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журн. – 2001. – Вип. 1. – С. 23–31.
2. Гончаренко С. У. Методика як наука / С. У. Гончаренко // Неперервна професійна освіта : теорія і практика : наук.-метод. журн. – 2001. – Вип. 1. – С. 86–95.
3. Дем’янчук О. Політичні та інституційні аспекти впровадження закордонних моделей освіти в Україні / О. Дем’янчук // Україна в сучасному світі : конф. випускників програм наук. стажування у США. – К. : Стилос, 2003. – С. 102–112.
4. Десятов Т. Сучасне наукове бачення неперервної професійної освіти: стратегія розвитку у масштабах геополітичних регіонів / Т. Десятов // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журн. – 2002. – Вип. 2 (6). – С. 9–23.
5. Зязюн І. А. Технологізація освіти як історична неперервність / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журн. – 2001. – Вип. 1. – С. 73–85.
6. Конашук В. Регіоналізація вищої школи: проблеми і перспективи / В. Конашук // Вища освіта України. – 2003. – № 1. – С. 36–38.
7. Корецька А. Соціальне середовище як об’єктивний чинник формування особистості в контексті державотворення / А. Корецька // Вища освіта України. – 2003. – № 1. – С. 66–71.
8. Кремень В. Г. Освіта в Україні: стан і перспективи розвитку / В. Г. Кремень // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журн. – 2001. – Вип. 4. – С. 7–18.
9. Лагутін В. Регіоналізація вищої освіти в Україні: проблеми і суперечності / В. Лагутін // Вища школа. – 2001. – № 1. – С. 18–25.
10. Панченко І. До питання про проблеми регіонального розвитку вищої освіти / І. Панченко // Вища освіта України. – 2002. – № 4 (6). – С. 38–41.
11. Рудман М. Закінчення боргової кризи / М. Рудман // Стан світу 2001 / Л. Браун та ін. ; [пер. з англ.] – К. : Інтелсфера, 2001. – С. 155–180.

Статтю подано до редколегії
16.03.2010 р.